

РОЗДІЛ 10 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

ПРАВОВА ПРИРОДА ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЯК ДОКУМЕНТА, ЩО ПІДТВЕРДЖУЄ ПОВНОВАЖЕННЯ АДВОКАТА В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО ПРОЦЕСУАЛЬНИХ КОДЕКСІВ

THE LEGAL NATURE OF THE CONTRACT FOR THE PROVISION OF LEGAL AID AS A DOCUMENT, CONFIRMING THE POWERS OF THE LAWYER IN THE CONTEXT OF CHANGES TO THE PROCEDURAL CODES

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету*

У статті автором розкривається правова природа договору про надання правової допомоги як документа, що підтверджує повноваження адвоката в суді у контексті нещодавніх змін до процесуальних кодексів. Зроблено висновки про те, що у випадку, якщо ні клієнт, ні адвокат не ставлять собі за мету дотримання адвокатської таємниці, яка може міститися в умовах такого договору, він повинен бути основним і єдиним документом, що посвідчує повноваження адвоката в суді. Тож автор не розділяє позиції українського законодавця, який в нових редакціях ЦПК, ГПК та КАС України вже не передбачає можливість посвідчення повноважень адвоката за допомогою договору про надання правової допомоги, залишивши таку можливість в інших нормативних актах.

Ключові слова: адвокат, професійна правнича допомога, договір про надання правової допомоги, оформлення повноважень адвоката.

В статье автор раскрывает правовую природу договора о предоставлении правовой помощи как документа, подтверждающего полномочия адвоката в суде в контексте недавних изменений в процессуальные кодексы. Делается вывод о том, что в случае, если ни клиент, ни адвокат не ставят перед собой цель соблюдения адвокатской тайны, которая может содержаться в условиях такого договора, он должен быть основным и единственным документом, удостоверяющим полномочия адвоката в суде. Поэтому автор не разделяет позицию украинского законодателя, который в новых редакциях ГПК, ХПК и КАС Украины уже не предусматривает возможность удостоверения полномочий адвоката с помощью договора о предоставлении правовой помощи, оставив такую возможность в других нормативных актах.

Ключевые слова: адвокат, профессиональная юридическая помощь, договор о предоставлении правовой помощи, оформление полномочий адвоката.

In this article author analyzes the legal nature of the contract on the provision of legal aid as a document, confirming the powers of the lawyer in court in the context of recent changes to procedural codes. It is concluded, that in the case, when neither the client and neither the lawyer pursues the objective of observing the lawyer's secrecy, which may be contained in the terms of such an agreement, it should be main and only document, certifying the powers of the lawyer in court. Therefore the author does not share the position of the Ukrainian legislator, in the new versions of the Code of Civil Procedure, the Code of Economic Procedure and the Code of Administrative Procedure of Ukraine no longer provides for the possibility of certification of the powers of a lawyer, through a contract on the provision of legal assistance, leaving such an opportunity in other regulations.

Key words: lawyer, professional legal assistance, legal aid contract, registration of the powers of the lawyer.

Актуальність теми. Оформлення повноважень адвоката є одним із важливих елементів його професійної діяльності, оскільки воно не тільки встановлює сутність відносин адвоката зі своїм клієнтом, але й визначає особливості його індивідуального правового статусу (межі його процесуальної самостійності). Неодноразово предметом наших попередніх наукових досліджень були питання, що пов'язані як із загальними положеннями оформлення повноважень адвоката, зокрема, в цивільному судочинстві [1; 2; 3], так й ті, що стосуються правової природи окремих видів документів, якими підтверджуються такі повноваження [4; 5]. Водночас у зв'язку з викладенням Цивільного процесуального кодексу Укра-

їни (далі – ЦПК), Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) і Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) у новій редакції, українським законодавцем було змінено своє ставлення до можливості використання договору про надання правової допомоги, яким може бути підтверджено повноваження адвоката в суді, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз наукових публікацій. Проблема оформлення повноважень адвоката, зокрема в аспекті використання договору про надання правової допомоги як документа, що підтверджує його повноваження в суді, була предметом дослідження ряду науковців.

Серед вчених, які досліджували окремі аспекти даної проблеми, доцільно виокремити праці Н.М. Борзих, І.А. Владімірової, М.Ю. Єфіменко, М.В. Кратенко, В.Л. Кудрявцева, А.Г. Кучерени, І.І. Панкова, І.С. Токмакова, Д.П. Фіолевського, О.Є. Шпагіна, Г.М. Ярошевської та інших. Разом з тим більшість досліджень характеризуються певною фрагментарністю, а тому на сьогодні залишається достатня кількість дискусійних моментів у даній сфері.

Метою даної статті є аналіз правової природи договору про надання правової допомоги як документа, що підтверджує повноваження адвоката в суді насамперед у зв'язку з нещодавнім внесенням змін до процесуальних кодексів. Основними завданнями, які автор ставить перед собою є: проаналізувати сутність договору про надання правової допомоги; визначити як нормативне закріплення, так і позиції науковців щодо можливості його використання в професійній діяльності адвоката; та на основі проведеного аналізу встановити позитивні та негативні аспекти у використанні адвокатом даного договору як документа, що підтверджує його повноваження.

Виклад основного матеріалу. Єдиною підставою для здійснення адвокатської діяльності та документом, що може підтверджувати повноваження адвоката, зокрема в кримінальному та адміністративно-деліктному провадженні, є договір про надання правової допомоги. В одній із наших наукових праць [322, с. 42] ми звертаємо увагу на позитивний характер положень вищевказаної ст. 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [7], оскільки до набрання чинності вказаним Законом на законодавчому рівні не передбачалася необхідність укладення між адвокатом та клієнтом договору про надання правової допомоги, а подібна норма містилася лише у ст. 15 попередніх Правил адвокатської етики (далі – ПАЕ) [8]. На жаль, переважна більшість адвокатського корпусу (особливо – молоді адвокати), як слушно зазначає Д.П. Фіолевський, до укладення такого договору з клієнтом ставилися неналежно, а деякі взагалі обходилися без такої «формальності». Вчений сподівається, що після прийняття вказаного Закону «флібустьєрська адвокатура відійде у минуле, і до укладення договорів доведеться повернутися обличчям з усіма формальностями» [9, с. 172]. До прийняття вказаного Закону існувало твердження, згідно з яким така угода (договір, контракт) розглядалася як адвокатська таємниця, а тому не могла «надаватися в якості документа, який підтверджує повноваження адвоката на участь у справі» [10, с. 449]. Ми не поділяємо такої точки зору, а погоджуємося із позицією українського законодавця, який договір про надання правової допомоги не тільки сприймає як документ, що посвідчує повноваження адвоката, але приділяє йому вагоме місце у відносинах між адвокатом і його клієнтом.

Цей договір є ««відправною точкою» у взаєминах адвоката і довірителя, породжує і багато в чому визначає сам процес адвокатської діяльності» [11, с. 19] та є «по суті, початком (і доказом)» [12, с. 3] реалізації конституційного права особи на профе-

сійну правову допомогу, оскільки його укладення є умовою початку надання такої допомоги. Укладення договору є обов'язком адвоката, який передбачений законом, за порушення якого його може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності за п. 7 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (рішення РАУ від 26 лютого 2016 року № 74 [13]).

Договір про надання правової допомоги не тільки врегульовує відносини адвоката із своїм клієнтом, але є й основою для подальших відносин між адвокатом та судом. Це насамперед зумовлене тим, що майже у всіх процесуальних кодексах (крім кримінально-процесуального) чітко прописана норма, відповідно до якої особа, чії права, свободи та законні інтереси представляє (захищає) адвокат у суді, має право обмежити права останнього на вчинення окремих процесуальних дій. Правовий статус суб'єктів надання правової допомоги, як зауважує М.Ю. Єфіменко, безпосередньо визначається договором про надання правової допомоги [14, с. 184]. Тобто саме клієнт адвоката визначає особливості індивідуального правового статусу адвоката, встановлюючи зокрема й межі його процесуальної самостійності.

Незважаючи на провідну роль такого договору в регулюванні відносин між адвокатом і його клієнтом, в юридичній науці не існує єдиної точки зору щодо його правової природи. Наслідком цього стала наявність різноманітних точок зору щодо віднесення цього договору до тієї чи іншої групи договорів. Не дає відповіді на це питання і український законодавець, який не тільки фактично не розмежує поняття «правова допомога» і «правові послуги», але є непослідовним і у визначенні найменування самого договору. Так, у законодавстві про адвокатуру він вживає назву «договір про надання правової допомоги», в КПК України – «договір із захисником», в інших процесуальних кодексах використовується термін «договір про надання правничої допомоги», в попередній їх редакції – власне сам термін «договір» (аналогічна ситуація відтворена, зокрема в Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Митному кодексі України, Законі України «Про виконавче провадження» [15]). Тож слушним є зауваження М.В. Кравченко про те, що цей договір іменується по-різному, що «саме по собі є показовим і не слугує єдності правозастосування» [16, с. 88].

Отже, в юридичній літературі сформувалися різноманітні точки зору щодо визначення правової природи договору про надання правової допомоги. Так, І.С. Токмаков вказує на, що на сьогодні в науковій доктрині можна виділити декілька варіантів кваліфікації такого договору, а саме як: договору доручення; договору підряду; договору надання послуг; непойменованого договору; змішаного договору [17, с. 10]. І.І. Панков виходить з існування трьох основних точок зору щодо правової природи такого договору, вказуючи на те, що одні автори відносять надання юридичної допомоги до сфери конституційних, соціальних правовідносин; інші вважають, що досліджуваний договір є особливим

(непойменованим) цивільно-правовим договором, який має публічно-правовий характер; треті відносять надання юридичної допомоги до окремих видів цивільно-правових зобов'язань (тільки до відплатного надання послуг, або тільки до доручення, або до змішаного договору) [18, с. 44-45].

Все це вказує на наявність різноманітних точок зору щодо визначення правової природи договору про надання правової допомоги, наслідком чого є відсутність єдиного підходу у встановленні місця такого договору серед інших груп договорів. Це насамперед зумовлене відсутністю, чіткого розмежування між поняттями «правова допомога» та «правова послуга» та сприйняттям того, що саме є предметом договору. Проведене нами комплексне дослідження співвідношення вказаних понять, вказує на необхідність їх розмежування за: суб'єктом одержання (допомогу отримує особа, яка перебуває у складній (проблемній) правовій ситуації – об'єкт допомоги); суб'єктом надання (допомога надається особою, яка наділяється особливим професійним статусом, тобто адвокатом); механізмом здійснення та сферою правового регулювання (закріплення та гарантування конституційного права на професійну правничу допомогу); спрямованістю на досягнення результату (адвокат під час надання правової допомоги може тільки передбачати певний результат, але в жодному разі не має можливості гарантувати його настання); та характером діяльності, при якій вони реалізуються (адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність, яка за своєю природою не є підприємницькою та позбавлена комерційної складової) [19; 20].

Таке розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» дає нам можливість з'ясувати й правову природу договору про надання правової допомоги. Ми повністю поділяємо позицію І.О. Владімірової про те, що цей договір є «двостороннім, відплатним, консенсуальним, каузальним, не є публічним, не може укладатися як договір приєднання» [21, с. 14]. Він також є фідучіарним, оскільки «базується на особистих глибоко довірчих стосунках сторін» [22, с. 26].

У цьому випадку ми виходимо насамперед з того, що предмет договору є одним із основних критеріїв відмежування одного виду договору від інших [23, с. 62], який має вирішальне значення у такому відмежуванні [24, с. 369]. Як зазначає М.М. Ковтун, «формально предметом договору про надання юридичної допомоги, за змістом закону, може бути один або кілька видів юридичної допомоги» [25, с. 44].

Не ставлячи собі за мету розкриття питання, що стосується суті предмету договору про надання правової допомоги (на нашу думку, це є предметом окремого наукового дослідження), вважаємо за необхідне звернути увагу лише на одне з найбільш дискусійних питань у цій сфері, а саме щодо конкретизації такого предмета. З позицій необхідності чіткої деталізації предмета договору про надання правової допомоги виходять М.Г. Коробіцин [11, с. 20], А.Г. Кучерена [26, с. 281], О.Є. Шпагин [27] та інші науковці [28, с. 7; 29, с. 16; 17, с. 14]. Іншої точки зору дотримуються нау-

ковці [31, с. 80; 25, с. 45; 30, с. 16], які вказують на те, що предмет договору про надання правової допомоги не повинен бути докладно конкретизований, враховуючи насамперед складність максимальної деталізації обсягу правової допомоги в момент укладення договору. На нашу думку, необхідно врахувати позицію І.І. Панкова, згідно з якою однією із складових предмета такого договору, крім вказівки на правову проблему (спір) та державний орган (іншу організацію), де передбачається здійснення представництва (захисту) є і вид юридичної допомоги. При цьому він зазначає, що якщо процедура надання адвокатом юридичної допомоги не регламентована процесуальним законом, то «вид юридичної допомоги повинен містити вичерпний перелік конкретних дій, що підлягають виконанню адвокатом» [33, с. 93]. Характерною така точка зору є й для М.В. Кратенко [34, с. 21]. Ми погоджуємося з такою позицією науковців, оскільки такий підхід спрямований на певну конкретизацію виду правової допомоги, яка надається адвокатом (з метою запобігання виникненню можливих конфліктних ситуацій між ним та клієнтом), і водночас не передбачає необґрунтованих обмежень у реалізації адвокатом своєї професійної діяльності щодо надання такої допомоги.

Отже, особливість предмета договору про надання професійної правничої (правової) допомоги (у тому числі щодо складності конкретизації виду такої допомоги на момент укладення договору) у поєднанні з тим, що така допомога позбавлена як комерційної складової, так і можливості гарантування настання певного результату, ще раз підтверджує нашу думку про специфічність правової природи цього договору.

Особливість договору про надання правової допомоги проявляється як при укладенні, так і при розірванні такого договору. Так, при укладенні договору адвокат повинен беззаперечно дотримуватись вимог, які передбачені, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 28) та ПАЕ (Розділом 3) [35]. Необхідно звернути увагу й на окремі аспекти залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням. Аналіз положень ст. 49, 52, 53, 54 КПК України, а також Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі [36] (коли участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений відмовляються від захисника і не залучають іншого захисника, призначений центром захисник продовжує виконувати свої професійні обов'язки), дає можливість погодитися із твердженням, що вступ «адвоката як захисника у ряді справ, згідно з якими закон передбачає обов'язкову участь адвоката, відбувається і поза волею клієнта через призначення захисника судом, тобто за відсутності будь-якого договору з клієнтом» [37, с. 4].

Особливість договору про надання правової допомоги проявляється і в процедурі припинення такого договору. Це питання досить детально врегульоване в ПАЕ (ст. 31-36). Тут слід звернути увагу, що, до прикладу, захисник у кримінальному судочинстві має

право відмовитися від виконання своїх обов'язків лише з підстав, які передбачені ч. 4 ст. 47 КПК України. Про певний перелік підстав, відповідно до яких адвокат мав можливість достроково розірвати договір з клієнтом йшлося і у ст. 33 попередньої редакції чинних на сьогодні ПАЕ. Крім цього, цієї ж статтею закріплювався обов'язок адвоката попередити про це клієнта протягом розумного часу, пояснити йому причини розірвання договору, пересвідчитись, що вони об'єктивно або суб'єктивно, виходячи з позиції, зайнятої клієнтом, не можуть бути усунені, і вжити розумно необхідних заходів для захисту законних інтересів клієнта. Така позиція законодавця давала можливість погодитися із твердженням М.В. Кратенко, що «для відносин з надання юридичної допомоги характерна фідуціарність особливого роду – несиметрична» [38, с. 7]. Хоча такий стан речей певним чином й вказував на відступ законодавця від принципу юридичної рівності учасників цивільних правовідносин (ст. 1 ЦК України [39]), проте «не слід забувати, що довіритель у відносинах з адвокатом є завідомо більш слабкою стороною, яка часто перебуває в складній життєвій ситуації. Тому залишення адвокатом свого довірителя не повинне залежати виключно від волі і бажання адвоката» [22, с. 29]. Все це свідчить про суттєву перевагу попередньої редакції ст. 33 ПАЕ, якою визначався порядок одностороннього розірвання адвокатом договору про надання правової допомоги.

Отже, наявність вказаних особливостей як при укладенні, так і при розірванні договору про надання правової допомоги, вказує на відмінність такого договору від інших видів договорів (зокрема, договорів про надання послуг, у тому числі й договору доручення) та є додатковим підтвердженням нашої думки про особливість його природи. До того ж потрібно врахувати й положення ч. 3 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно з яким до договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірних прав, що не дає нам змогу віднести договір з адвокатом про надання правової допомоги до якогось конкретного виду договорів, а вказує на необхідність сприймати його як самостійний.

Проаналізувавши сутність договору про надання правової допомоги, а також дійшовши висновків про необхідність розмежування понять «правова допомога» і «правова послуга» та про можливість погодитися із твердженням науковців, які надання такої допомоги відносять, зокрема, до сфери конституційних правовідносин, вважаємо за необхідне визначити і сферу правового регулювання такого договору.

Адвокат та його клієнт, як зазначає І.І. Панков, повинні досягти домовленості щодо умов надання правової допомоги, а тому такий договір є «цивільно-правовою формою реалізації права, закріпленого на конституційному рівні і гарантованого державою кожній особі» [18, с. 45]. На необхідність використання цивільно-правових конструкцій оформлення відносин між адвокатом й клієнтом вказують й інші науковці [37, с. 2]. Така необхідність зумовлена тим, що «жодна інша галузь, крім цивільного права, не здатна запропонувати будь-які конкретні засоби для регламентації правочину про надання юридичної допомоги» [38, с. 14], оскільки, поширюючи на відносини адвоката з довірителем норми цивільного права, законодавець тим самим захищає інтереси останнього, дозволяючи йому відстоювати свої права у відносинах з адвокатом [28, с. 2]. Отже, ми поділяємо позицію українського законодавця, який у вищезгадуваній ч. 3 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає застосування до договору про надання правової допомоги загальних вимог договірних прав, а по суті – норм ЦК України у цій сфері (слухним є положення ч. 3 ст. 14 чинної на сьогодні редакції ПАЕ, згідно з яким до договору про надання правової допомоги також застосовуються загальні положення цивільного законодавства про договір). Проте основою правового регулювання договору є законодавство про адвокатуру (зокрема, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ПАЕ).

Висновки. Враховуючи самостійний характер та специфіку правової природи договору про надання правової допомоги (будучи єдиною підставою як здійснення адвокатської діяльності, так і реалізації особою свого конституційного права на професійну правничу допомогу, з одного боку, врегульовує відносини адвоката із своїм клієнтом, а з іншого – є основою для подальших відносин адвоката з судом), вважаємо, що у випадку, якщо ні клієнт, ні адвокат не ставлять собі за мету дотримання адвокатської таємниці, яка може міститися в умовах такого договору, він повинен бути основним і єдиним документом, що посвідчує повноваження адвоката в суді. Тож ми не поділяємо позицію українського законодавця, який у нових редакціях ЦПК, ГПК та КАС України вже не передбачає можливість посвідчення повноважень адвоката за допомогою договору про надання правової допомоги, при цьому залишивши таку можливість у КПК України, КУпАП, Кримінально-виконавчому кодексі України, Митному кодексі України, Законі України «Про виконавче провадження» тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовский В.В. Оформление полномочий адвоката-представителя в гражданском процессе Украины. Адвокатская практика. 2014. – № 2. – С. 56-60.
2. Заборовский В.В. Полномочия адвоката-представителя в гражданском процессе Украины и их оформление. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. – 2014. – № 2. – С. 97-105.
3. Заборовський В.В. Проблемні аспекти оформлення повноважень адвоката в цивільному процесі України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2013. – Вип. 21. – Ч. 1., Т. 1. – С. 220-222.
4. Заборовський В.В. Довіреність як документ, що посвідчує повноваження адвоката. Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 6. – С. 270-272. – URL: http://pap.in.ua/6_2016/80.pdf
5. Заборовський В.В., Булеца С.Б. Ордер в якості документа, що посвідчує повноваження адвоката. Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 22. – С. 8-13.

6. Заборовський В.В. Договір про надання правової допомоги як підстава участі адвоката в цивільному процесі. Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Донецьк, 22-23 червня 2013 р.). Д: Східноукраїнська наукова юридична організація, – 2013. – С. 41-43.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
8. Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 року № 6/VI (втратили чинність). – URL: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=574016
9. Фіолевський Д.П. Адвокатура: підручник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Алерта, 2014. – 624 с.
10. Борзих Н.В. Адвокат як суб'єкт захисту та його повноваження. Вісник Донецького університету. Серія В «Економіка і право». – 2007. – № 2. – С. 445-455.
11. Корибицын М.Г. Существенные условия соглашения об оказании юридической помощи. Адвокат. – 2006. – № 10. – С. 19-22.
12. Карманов А.Ф. Соглашение об оказании юридической помощи как форма реализации конституционного права на получение квалифицированной юридической помощи: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.02, 12.00.11. – М., – 2006. – 20 с.
13. Про затвердження роз'яснення щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності, затверджено рішенням Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 74. – URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-02-26-r-shennya-rau-74_56ebaf5d9f6da.pdf
14. Єфіменко М.Ю. Оформлення повноважень адвоката в цивільному процесі. Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Право. – 2014. – № 7. – С. 181-188.
15. Про виконавче провадження: Закону України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.
16. Кравченко М.В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 1. – С. 86-91.
17. Токмаков И.С. Соглашение об оказании юридической помощи: теория и практика адвокатской деятельности: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. – М., – 2013. – 22 с.
18. Панков И.И. Соглашение об оказании юридической помощи как особый гражданско-правовой договор. Актуальные проблемы науки XXI века: сб. ст. уч. науч.-практ. семинара молодых ученых (г. Минск, 17 февраля 2011 г.). Минск: Минский ин-т управления, – 2011. – С. 44-49.
19. Заборовський В.В. Деякі критерії розмежування понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 5. – С. 311-314. – URL: http://pap.in.ua/5_2016/94.pdf
20. Заборовський В.В. Співвідношення понять «правова допомога» та «правова послуга» в аспекті визначення сутності професійної діяльності адвоката. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 40. – Т. 2. – С. 131-137.
21. Владимирова И.А. Особенности гражданско-правового регулирования оказания услуг адвокатом: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. – М., – 2006. – 26 с.
22. Токмаков И.С. К вопросу об общей характеристике соглашения об оказании юридической помощи. Адвокатская практика. – 2012. – № 3. – С. 25-29.
23. Шимон С. Об'єкт і предмет договору і цивільного правовідношення: нотатки до наукової дискусії. Юридична Україна. – 2011. – № 4. – С. 58-64.
24. Ярошевська Г.М. Договір про надання юридичних послуг: особливості правової моделі. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 37. – С. 367-376.
25. Ковтун Н.Н. Пределы оказания юридической помощи по соглашению. Уголовный процесс. – 2008. – № 7. – С. 42-45.
26. Кучерена А.Г. Адвокатура: ученик. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, – 2009. – 751 с.
27. Шпагин А.Е. Договор адвоката с доверителем: соглашение о сотрудничестве. Услуги: проблемы правового регулирования и судебной практики: сборник научно-практических статей. М.: Волтерс Клувер, – 2007. – С. 65-75.
28. Кудрявцев В.Л. Соглашение об оказании юридической помощи как одно из условий оказания квалифицированной юридической помощи адвокатом-защитником в уголовном судопроизводстве. Адвокатская практика. – 2009. – № 1. – С. 15-17.
29. Адвокат: навыки профессионального мастерства / Под ред.: Л.А. Воскобитова, И.Н. Лукьянова, Л.П. Михайлова. М.: Волтерс Клувер, – 2006. – 592 с.
30. Подольный Н.А. Всегда ли в интересах доверителя, чтобы адвокат действовал в соответствии с его волей? Адвокатская практика. – 2004. – № 3. – С. 16-18.
31. Воробьев А.В., Поляков А.В., Тихонравов Ю.В. Теория адвокатуры. М.: Изд-во «Грантъ», 2002. – 496 с.
32. Ковтун Н.Н. Пределы оказания юридической помощи по соглашению. Уголовный процесс. – 2008. – № 7. – С. 42-45.
33. Панков И.И. Существенные условия соглашения об оказании юридической помощи. Веснік Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта. – 2012. – № 4. – С. 90-96.
34. Кратенко М.В. Предмет договора об оказании юридической помощи. Юрист. – 2005. – № 1. – С. 20-24.
35. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 9 червня 2017 року. – URL: <http://vkdka.org/wp-content/uploads/2017/07/PravilaAdvokatskojiEtiki2017.pdf>
36. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ Міністерства юстиції України від 25 лютого 2014 року № 386/5. Офіційний вісник України. – 2014. – № 20. – Ст. 253.
37. Бардин Л.Н., Мاستинский Я.М., Минаков А.И. О недостатках Закона об адвокатской деятельности и адвокатуре по вопросу о правовых основаниях оказания адвокатом юридической помощи. Адвокатская практика. – 2003. – № 4. – С. 2-5.
38. Кратенко М.В. Договор об оказании юридической помощи в современном гражданском законодательстве: автореф. дис. на соиск. научн. степ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Томск, – 2005. – 30 с.
39. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.